

Een *anger turn* in de filosofie

Als academici houden we onze emoties privé. Het gemis van een verhuisde vriendin, frustratie over luidruchtige burens, vreugde over de eerste oogst uit de moestuin: het zijn gevoelens die we allemaal kunnen ervaren, maar die we achterlaten eens we de deur van ons bureau dichttrekken. In ons werk vinden we emotie niet gepast. Daar zijn we objectief en behouden we afstand tot de materie waarover we ons buigen. Zeker, we kunnen er enthousiast of zelfs gepassioneerd over zijn – maar die passie wordt steeds beteugeld met het oog op een kwalitatieve en neutrale analyse. Academisch schrijven is niet waardenvrij, maar wel steeds methodologisch correct. We hebben een duidelijke richtlijn, en die is niet emotie, maar haar tegenhanger: de ratio.

Als we uit het raam van ons bureau aan de universiteit kijken, letterlijk of via de media, zien we evenwel een wereld waar emotie een grote (steeds grotere?) rol speelt. Burgers laten van zich horen de laatste jaren, en ze doen dit niet alleen braaf in het stemhokje. Opvallend is dat het erg vaak om vrouwen gaat. Op relatief korte tijd zagen we #MeToo en de vrouwenmarsen, Black Lives Matter, Youth For Climate... allemaal geleid door vrouwen. Deze bewegingen hebben uiteenlopende doeleinden en trekken vaak een nogal verschillend publiek aan. Wat ze echter gemeen hebben, is dat ze erin slagen om burgers te verenigen achter een gedeelde onvrede met de manier waarop de wereld in mekaar zit, en dat ze aangedreven worden door een krachtige emotie: woede.

Nu is niet alle woede zomaar over dezelfde kam te scheren. Sommige uitingen van woede zijn reactionair, retributief en destructief. Die helpen de maatschappij niet vooruit. Maar andere uitingen van woede – zoals degene die ik hierboven aanhaalde – zijn eerder toekomstgericht, gegrond en constructief. Daar kan de maatschappij wel mee aan de slag. Ik focus op een specifieke soort woede, die ik feministische woede noem: kort samengevat, collectieve, activistische woede met feministische doeleinden. Die woede is niet altijd correct of productief, maar draagt dat potentieel wel in zich. Ik zie een toename in de aandacht die deze soort woede krijgt, zowel in de bredere samenleving als in de academische literatuur. Die shift noem ik de *anger turn*. En zoals ik hieronder zal betogen, ben ik van mening dat de filosofie er wel het een en ander uit kan leren – zowel op inhoudelijk als op methodologisch vlak.

Met mijn concept van de *anger turn* spiegel ik een bestaand concept, bedacht door feministe Sara Ahmed. In haar boek *The Promise of Happiness* (2010) heeft ze het over de *happiness turn*. Daarmee doelt ze op een plotse prominentie van het concept 'geluk' op vier vlakken: in de uitgeverwereld, in de media, in de academische wereld, en op vlak van politiek en beleid. Zo probeerde Bhutan het 'bruto nationaal geluk' van zijn inwoners te meten om daar dan het beleid door te laten sturen, en werden boekhandels in de lage landen een tijd overspoeld door zelfhulpboeken om je eigen geluk te leren

maximaliseren. Parallel met die *happiness turn* denk ik dat we momenteel kunnen spreken van een *anger turn*: een plotse prominentie van (feministische) woede op diezelfde vier vlakken.

Het begon in de uitgeverwereld, met de publicatie van een hele reeks boeken in het Engelse taalgebied. *Rage Becomes Her* (2018) van Soraya Chemaly, *Eloquent Rage* (2018) van Brittney Cooper, *Good and Mad* (2018) van Rebecca Traister, *Burn It Down* (2019) van Lily Dancyger... Al deze boeken verschenen rond dezelfde tijd en zetten vrouwelijke, feministische woede in een positief licht op de kaart. De digitale journalistieke platformen *Bitch Media* en *Electric Literature* wijdden rond die tijd elk een reeks artikels en interviews aan hetzelfde thema, en ook daarbuiten was het thema alomtegenwoordig in de (online) media. Wat later volgde ook de academische wereld, met onder andere themanummers van *Feminist Media Studies* (2019) en *Signs* (2021), en een publicatie over woede van de *Boston Review* (2020). Hiermee kunnen de eerste drie domeinen uit Ahmeds structuur al afgevinkt worden: feministische woede laat zich opmerken in de uitgeverwereld, in de media, en in de academische wereld.

Het vierde domein ziet er voor woede anders uit dan voor geluk. In het kader van de *happiness turn* beschrijft Ahmed hoe men geluk probeert te meten om daar dan het beleid van de overheid op af te stemmen. In het geval van woede bestaat er niet zo'n directe link. Toch beïnvloedt ook woede onze politiek en beleid, zowel top-down als bottom-up. Een voorbeeld van woede die top-down ingezet wordt, was de politieke campagne van Amerikaans senator Elizabeth Warren voor de democratische nominatie als presidentskandidaat. Warren werd tijdens haar campagne geregeld kwaad genoemd door tegenstanders, maar in plaats van dat te ontkennen, maakte ze er haar handelsmerk van. Zeker op sociale media zette Warren sterk in op het imago van 'kwade vrouw', waarmee ze zich inschreef in de bredere trend van vrouwelijke en feministische woede die zich toen aftekende. Ook bottom-up wordt woede volop ingezet om politieke invloed uit te oefenen. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn de vrouwenmarsen, Black Lives Matter, en Youth For Climate. In deze bewegingen lieten burgers hun woede zien en kwamen ze ermee op straat, waarmee ze er geregeld in slaagden om de politieke agenda effectief te beïnvloeden.

Daarmee is de parallel met Ahmed compleet, en is het concept van de *anger turn* geschetst. Maar hier houdt de parallel ook meteen op: waar Ahmed kritisch is over het belang dat aan geluk gehecht wordt, wil ik er net voor ijveren om mee te gaan in de *anger turn* en net nog meer belang aan woede te gaan hechten.

Al te vaak wordt woede weggezet als irrationeel en daardoor minder waardevol in academische discussies. Door niet naar woede te luisteren, gaat een boodschap op twee niveaus verloren. Er is de boodschap van datgene wat de kwade persoon kwijt wil, maar ook de woede zelf bevat een boodschap

en heeft een signaalfunctie. Woede is dus geen inpakpapier: het is niet fair om aan een kwade persoon te vragen om kalm haar zegje te doen, want samen met haar woede gaat een belangrijk deel van haar boodschap verloren. Feministe Audre Lorde schreef over het belang van woede en ervaaarde zelf hoe deze emotie vaak geweerd wordt uit academische middens. In haar essay *Toepassingen van woede* (1984) beschrijft Lorde een academisch congres waar ze spreekt, maar niet gehoord wordt: “Op een academische conferentie spreek ik uit rechtstreekse, specifieke woede en een witte vrouw zegt: ‘Vertel me hoe je je voelt, maar zeg het niet te streng want dan kan ik je niet horen.’ Maar is het mijn manier van doen die haar het horen belet of de dreiging van een bericht dat haar leven weleens kan veranderen?” (Lorde, 1984/2020, p. 108). Wat Lorde hier beschrijft is een geval van getuigenisonrecht. Dit concept van filosofe Miranda Fricker – een type van epistemisch onrecht – komt erop neer dat een spreker niet geloofwaardig bevonden wordt omdat een luisteraar er stereotypen over de spreker op nahoudt. Ook stereotypen over de manier waarop iemand spreekt kunnen succesvolle communicatie verhinderen. In dat geval spreken we van interpretatieonrecht, een ander concept van Fricker. Woede is al te vaak onderhevig aan beide vormen van onrecht. Kwade personen zijn vaak het onderwerp van stereotypen (bijvoorbeeld de *angry black woman*), maar ook woede zelf wordt niet serieus genomen en weggezet als irrationeel.

Nochtans heeft woede ons veel te leren. Ons als academici, als filosofen, maar ook simpelweg ons als mensen. Ik had het er eerder al over dat woede geen inpakpapier is en het dus niet fair is om aan een kwade persoon te vragen haar boodschap ‘uit te pakken’ en kalm te presenteren. Niet alleen gaat zo een deel van de boodschap verloren, maar dit uitpakken is vaak überhaupt niet mogelijk. Woede kan immers fungeren als een soort van epistemisch bruggetje om interpretatieonrecht te compenseren. Volgens Fricker komt interpretatieonrecht erop neer dat iemand geen toereikende interpretatieve middelen ter beschikking heeft om zichzelf en haar sociale situatie goed te begrijpen. Zo maakt iemand misschien onaangename dingen mee, maar heeft ze niet de conceptuele tools om die dingen te vatten, laat staan om ze naar de buitenwereld te communiceren. Als ze echter weet dat haar ervaringen haar kwaad maken, dan kan de woede dienen als een manier om verbinding te vinden met anderen die om gelijkaardige redenen kwaad zijn. Samen kunnen ze dan de oversteek maken naar een toereikend concept om hun ervaringen te vatten en verder te delen. Door woede niet serieus te nemen als hermeneutisch middel wordt dit soort kennis bij voorbaat onmogelijk gemaakt.

Een *anger turn* in de filosofie kan ons er zo toe aansporen om ook niet-conventionele bronnen van kennis te incorporeren in ons onderzoek. Fricker heeft het over standpuntepistemologie als methodologische keuze: ervoor kiezen om meer perspectieven te incorporeren en om te luisteren naar de mensen voor wie de onderwerpen van ons onderzoek geen abstracte denkoefeningen zijn maar dagelijkse, geleefde realiteit, kan onze wetenschap alleen maar ten goede komen. Door woede niet bij

voorbaat weg te zetten als irrationeel en daarmee waardeloos, komt heel wat nieuwe kennis binnen handbereik.

Verwijzingen

Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power & the Ethics of Knowing*. Oxford University Press.

Lorde, A. (2020). *Sister Outsider*. Uitgeverij Pluim. (Origineel: 1984)

Auteursinformatie

Sigrid Wallaert is onderzoeker bij de vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen van de Universiteit Gent en FWO Vlaanderen. Haar doctoraat gaat over feministische woede en epistemisch onrecht.